

شیکردنه وهیهکی ئابوریانه بۆ پیشینهکان له ههریمی کوردستان و رۆلی بانکه تاییهتهکان له خستنهرووی دراوی پیویست بۆ ئهم پیشینه له ماوهی (2003-2012)

لافه ئاراس ابراهیم¹، عزت صابر اسماعیل²
بهشی ئابوری، کۆلیژی کارگێری و ئابووری، زانکۆی سلیمانی، سلیمانی، عێراق ٢٠١
Aras@gmail.com¹

المخلص:

يلقي هذا البحث الضوء على تمويل حكومة إقليم كردستان لبعض الفئات الاجتماعية ضمن استمارة اعطاء السلف . بدأت العملية في عام 2003 واستمرت حتى عام 2012. كانت خطة الحكومة تفتقر إلى ثلاثة عناصر رئيسية. أولاً ، ضغط على موازنة الحكومة وتشويه خطط الأسر في بناء منازلهم أو أعمالهم التجارية الصغيرة. ثانياً ، نظراً لأن الأموال لم تمر عبر البنوك التجارية، فقد حدثت من تداولها في الاقتصاد المحلي. يمكن للبنوك توزيع المخاطر على عدد كبير من المدخرين. هم قادرون على تداول الأموال في الاقتصاد. كما أنها أيضاً جسر بين المدخرين والمقترضين. تم تجاهل هذا من قبل الحكومة. ثالثاً، كان عدم المساواة في دفع المبلغ المنفق أحد أسباب انخفاض السيولة الحكومية وإهدار الموارد المالية العامة. على الرغم من أن مبلغ المال المقدم في شكل إقراض بدون فائدة كان له تأثير إيجابي على نمو العديد من القطاعات الاقتصادية ، إلا أنه كان له في الوقت نفسه آثار سلبية على نقص العملة المحلية وتداولها في الاقتصاد المحلي. من الناحية المنهجية، تعتمد الدراسة على الأساليب الوصفية والأدوات الإحصائية باستخدام البيانات والمعلومات الرسمية للفترة (2003-2012). تحتوي الدراسة على العديد من الاقتراحات التي يكون فيها تخصيص بعض البنوك الخاصة لتوفير هذا النوع من الإقراض في أعلى القائمة.

پوخته:

ئهم توێژینهوهیه تیشک دهخاته سهڕ پاره دارکردنی حکومهتی ههریمی کوردستان بۆ هه‌ندیک له چینه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له فۆرمی پێدانی پیشینه‌کان . پرۆسه‌که له سالێ 2003 ده‌ستپێکرد و به‌رده‌وام بوو تا 2012. پلانه‌که‌ی حکومه‌ت سێ توخمی سه‌ره‌کی تیا دا نااماده‌یه . یه‌که‌م ، فشاری له‌سه‌ر بودجه‌ی حکومه‌ت دروست کرد و پلانی خێزانه‌کانیشی شیواند له‌وه‌دا خانووه‌کانیان ته‌واو بکه‌ن یان پرۆژه‌ی بچوک دامه‌زرێن. دووهم ، له‌به‌رئوه‌ی پاره به‌ بانکه بازرگانییه‌کاندا تێنه‌په‌ری، سورانه‌وه‌ی له ئابوری ناوخۆدا سنوردارکرد . بانکه‌کان ده‌توانن ریسک دابه‌ش بکه‌ن به‌سه‌ر ژماره‌یه‌کی گه‌وره له پاشه‌که‌وتکاران و ده‌شتوانن پاره به ئابوریدا بسورێننه‌وه . ئه‌وان هه‌روه‌ها ده‌توانن پرڤین له نیوان پاشه‌که‌وتکاران و قه‌رزوه‌رگران . ئه‌مه له‌لایه‌ن حکومه‌ته‌وه فه‌رامۆش کرا. سێیه‌م ، نایه‌کسانی له پێدانی ئه‌و بره پارمیه‌ی خه‌رج کرا یه‌کیک بوو له هۆکاره‌کانی که‌مبونه‌وه‌ی کاش (لیکۆیدیته‌ی) لای حکومه‌ت و به‌فیرۆدانی سه‌رچاوه‌ی دارایی گه‌شتی. ئه‌گه‌ر چی ئه‌و بره پارمیه‌ی له شێوه‌ی قه‌رز به رێژه‌ی سوودی سفر ده‌سته‌به‌رکرا سوودی گه‌یه‌اند به‌ گه‌شه‌ی سێکته‌ره ئابورییه‌کان ، به‌لام کاربگه‌ری نیگه‌تیڤیشی هه‌بوو له‌سه‌ر کورته‌ینانی کاش له ناوخۆ سورانه‌وه‌ی له ئابوری خۆمالی دا . له‌ روی میتۆدۆلۆگییه‌وه ، توێژینه‌وه‌که پشت ده‌به‌ستێت به میتۆدی وه‌سفیی و که‌ره‌سته‌ی ناماری ، ئه‌ویش به به‌کاره‌ینانی دا‌تا وزانیاری فه‌رمی بۆماوه‌ی (2003-2012). توێژینه‌وه‌که چه‌ندان پێشیار ده‌خاته‌وه‌که ته‌رخانه‌کردنی چه‌ند بانکێکی تاییه‌ت بۆ دابینه‌کردنی ئه‌م جو‌ره قه‌رز له لۆکه‌یه‌کاندا یه .

Abstract:

This research sheds light on the Kurdistan Regional Government's financing to some social groups within the form of lending advances. The process began in 2003 and continued until 2012. The government's plan was lacking three profound elements. First, it put pressure on the government budget and distorted families' plans in building their houses or small businesses. Second, as the money did not go through the commercial banks, it limited its circulation in the domestic economy. Banks can distribute risks over a large number of savers. They are able to circulate money in the economy. They are also a bridge between savers and borrowers. This was ignored by the government.

Third, inequality in paying the amount spent was one of the causes of decreasing government liquidity and wasting public financial resources. Although the amount of money provided in a form of zero-interest-rate-lending has had positive impacts of the growth of several economic sectors, meanwhile has had negative effects on shortages of domestic currency and its circulation in the domestic economy .

پیشہ کی :

لههموو وولاتيكي دنيادا دوو سياسي ناپووری پياده دمکريت بهمبهستې ريکخستنې بازاری دراو ونرخي شمېک له ولاتدا . يهکيکيان پني دموترتيت سياسي دارايي(السياسه الماليه، fiscal polic که وزارمتي دارايي وولات پني هلمدستيت بهمبهستې ريکخستنې نخي شمېک و پيادهکردني سيستمې باج و ريکخستنې کاري کومپانيکان وخواست وختستپرووي شمېک لهبازاړدا ، سياسي دووم پني دموترتيت سياسي نهختيني(السياسه النقديه،)monetary policy که بانکي ناومندي پني هلمدستيت بهمبهستې سپرپرشتيکردني بري دراو لهبازاړدا، نهگسر کيشي هاسهنگي ههجو لهنيوان خواست وختستپرووي دراو، بانکي ناومندي له ري نخي سوودموه هاسهنگي دروست دمکات. سهقامگيري ناپووری وولات بهشيکي زوري پميوسته بهجتيهجيکردني هم دوو سياسيتموه بهجوړيک دهنيت هردوو لايههکمو هردوو سياسيتمهکه بهمبهکمو بههمان ناراستي بهکتر کاربکمن، بو نمونه نهگسر ههلاوسان زور بوو ، وزارمتي دارايي باج زياد دمکات و خواست کم دهنيتهمو نرخ دادمهزيت، لههممانکاتدا بانکي ناومندي نخي سوود زياد دمکات وپري دراو لهبازاړدا کم دهنيتهمو بهم شيوه نخي شمېک لهبازاړدا همرزان دهنيت. دراوي بهردمست يهکيکه له جولنپره سمرمي و گرنگهکاني ناپووری له ولاتدا و رمنگدانهوي راستهوخوي هميه لهسمر زوربهی چالاکيه ناپوريهکان هموي گرنگه ليرهدا راگرتي هاسهنگييه له بري دراوي بهردمست چونکه زيادبون يان کهمبوني بري دراوي بهردمست رمنگدانهوي نهريني دهنيت لهسمر ناپووری وولات بهجوړيک (زيادهموي له دراوي بهردمست) نخي کالو خزمهتگوزاريهکان زياد دمکات و بههاي دراويش دادمهزيتيت ، وه له کاتي کهمبونيشي جوړيک له داکشاني ناپووری و بازارکزي دروست دمکات و کاريگري نهريني لهسمر چالاکيه ناپوريهکان بهجتيههيتيت . هموي هم تويزينهميه باسي دهکمين بريته له پرهموي پيداني پيشينهي جوړاوجور وک پيشينهي (هاسرگيري، خانوبهره ،کشوکالي ،پيشهسازي و گهشت و گوزاري) بو هاوولاتيان و فرمانبران و گوندشنيان بازرگانان، که کاريگري هم پيشينهيه لهسمر گهشي ناپووری هريمي کوردستان ديار و بهرچاوه، هموي هم پيشينانهي پي دناسرپتموه همويه سوودي لهسمر دانهمراوه و دهرتيت به هاوولاتيان و بازرگان و پيشهمهران و جوتياران، له کم شويني دنيادا دهنيتريت حکومت پاره بدات به هاوولاتيهکاني خوي به بي سوود و بو مامويهکي دورودريژ همه واي کردوه که هموو هاوولاتيان همواني پارچه زمويهکي خويان هميه داوي پيشينهي خانوبهره بکمن بو هموي خانوهکميان دروست بکمن چونکه هم پيشينانه بي سووده ، همه واي کردوه که قهربالغيهکي زور و خواستکي زور هميت بو وهرگرتي پيشينهي خانوبهره، له لايهکي ترموه له سالي 1993 وه تا سالي 2003 حکومتي هريم دميان هزار پارچه زموي دابش کرد بهسمر فرمانبران و موچهخوران و کس و کاري شهيدان و همغالکراوان به بي هموي که پيشينهي خانوبهرميان بداتي له کاتي خويدا، بويه له سالي 2003 وه تا نيتا بهردوام خواست لهسمر وهرگرتي پيشينهي خانوبهره بهردوامه و روو له زيادبونه، کار گهشتوته هموي که زياتر له 14 هزار مامله له بانکهکان کهکه بوو تا کوي سالي، 2012 بهمبهستې وهرگرتي پيشينهي خانو و بهر .

ناشر كرايه كه له سالى 2003 وه پيدانى پيشينهكان دهستى پيكر دوه له سهرجهم ناوچهكانى كوردستان، ئهمه بۆته هۆكارى ئهوى كه پرۆژهى كشتوكالى و بازرگاني و پيشهسازى و خانوبهره زور ببيت له ههرىمى كوردستان، بۆ نمونه دروستكردنى خانويهك له لايهن هاوولآتیهكمه به وههرهينان ئهژمار دهكریت بۆ خاوهن خانوهكان و به گهشهى ئابووريش ئهژمار دهكریت لهسهر ئاستى ئابوورى ههرىمى كوردستان، حكومهتى ههرىمى كوردستان تا كوتايى سالى 2012 برى زياتر له دوومليار دۆلارى وهك پيشينهى خانوبهره خهرج كردوه بۆ هاوولآتییانى خۆى ئهمهش بۆته هۆى هاوكاريكردنى هاوولآتییانى كوردستان به دهیان مليار دۆلار، چونكه به تيكرا برى پيشينهكه 25% ى سهرجهم خهرجى خانوهكه پيكردههينيت، بۆيه ئهگهر حكومهت برى دوو ملياردۆلارى وهك پيشينه دابيتته هاوولآتییانى كوردستان له بهرامبهردا دانيشتوانى كوردستان دهبه خاوهنى ههشت مليار دۆلار بههائى خانوهكانيان كه تيدا نيشتهجى دهن، بهلام ئهوى گرنگه ئهويه كه له داهاتودا ئهم پيشينهيه بدریت بهو كهسهى كه به شيومهيكى راستهقینه پيوستى پييهتى و داهات و سامان و سهرمایهى كهمه، كهسيك كه خانوهكهى 200 هزار دۆلارى تيدهجيت 20 هزار دۆلارى بانكى حكومهتى بۆچه ههروهك دهبيت جياكارى بكریت له نيوان خهلكى ناسايى و خاوهن پيداويستى تاييهت و به سالآچوو...هتد

كيشهى تويزينهوه:

كيشهى ئهم تويزينهويه له وهدايه كه پيدانى پيشينهكان به هاوولآتییان كاريگهري ههبووه لهسهر دروست بوونى كيشهى كهمى دراوى بهردهست له بانكه ئههليهكان له ههرىمى كوردستان، وهستاندى ئهم پيشينهكه له ههندى كاتى جياوازا به تاييهتى كاتى گفتوگو كردن و پهسهندكردنى بودجه له پهراهمان و نهجومهنى وهزيران رهنكدانهوى راستهوخۆى ههبووه لهسهر خستنهرووى دراوى بهردهست.

گرنگى تويزينهوه:

ئهگهر بانكه ئههليهكان ههستن به پيدانى پيشينهكان به هاوولآتییانى كوردستان و حكومهتى ههرىميش ريزهى سوودى گونجاو بدات به بانكه ئههليهكان بهرامبه ئهم چالاكهيان، رهنكدانهوى راستهوخۆى دهبيت لهسهر خستنهرووى دراوى بهردهست، پيشينهكانيش به بهردهوامى بدریت به هاوولآتییان و خهرجى حكومهتى ههرىميش لهم بوارهدا كهم ببينهوه و ئهم بره پارانه له بوارهكانى ترى وههرهينان له ژيرخانى ئابوورى ههرىمى كوردستان خهرج بكریت و ئابووريهكى گهشهكردومان ههبيت.

ئامانجى تويزينهوه:

ئامانج لهم تويزينهويه ئهويه كه كاريگهري پيدانى پيشينهكان له ههرىمى كوردستان رونبكرينهوه ههروهك رۆلى بانكه تاييهتهكان له خستنهرووى دراوى بهردهست بۆ ئهم پيشينهكه.

گریمانهى تويزينهوه:

ئهگهر بانكه ئههليهكان بهشدارى بكن له پيدانى ئهم پيشينهكه و حكومهتى ههرىم سوودى ئهم پيشينهكه بدات به بانكه ئههليهكان خسته رووى دراوى بهردهست بهرزبونوه بهخويهوه دهبيت و پيشينهكانيش به بهردهوامى خهرج دهكریت و ئابوورى كوردستانيش گهشه به خۆوه دهبيت.

سنوورى تويزينهوه:

سنوورى كات : تويزينهوهكه نهجام دراوه له ماوهى (2003-2012)
سنوورى شوين : تويزينهوهكه زانياريهكانى لهسهر بانك و پيشينهكانه له ههرىمى كوردستان

پيكرهاتهى تويزينهوه:

تويزينهوهكه دابهش كراوه بۆ دوو بهش:

له بهشى يهكم دراوى بهردهست و ئهوى لايهناهى بهرپرسن له خستنهرووى دراو خراوته روو ئهمهش لهريگای دوو باسهوه روونكراوتهوه، باسى يهكم تاييهته به كيشهى كهمى دراو و بانكى ناوهندى وه باسى دووم تاييهته به بانكه بازرگانيهكان و وهزارهتى دارايى و ئابوورى.

بهشی دووهمیش ته‌رخانه‌کان و بۆ پیشینه‌کان و جوورمه‌کانی له‌هه‌رمی کوردستان و رۆلێان له‌چالاکیه‌ ئابووریه‌کاندا ئه‌میش له‌ رێگای دوو باسه‌وه‌ باسی یه‌که‌م تایبه‌ته‌ به‌ پیشینه‌کان و رۆلێان له‌چالاکیه‌ ئابووریه‌کاندا و باسی دووهم تایبه‌ته‌ به‌ بانکه‌ ئه‌هلیه‌کان و مه‌ک سه‌رچاوه‌یه‌ک بۆ پێدانی پیشینه‌کان، پاشان به‌ خسته‌رووی ده‌رئهنجام و پێشنیارمه‌کان کۆتای به‌ توێژینه‌وه‌که‌ هاتوه‌ .

توێژینه‌وه‌کانی پێشوو:

سه‌بارمه‌ت به‌م توێژینه‌وه‌یه‌ی که‌ پێشتر ئهنجام دراوه‌ دوو توێژینه‌وه‌مان وهرگرتوه‌ که‌ به‌شیوه‌یه‌کی گشتی له‌سه‌ر دراوی به‌رده‌ست له‌ بانکه‌کاندا نوسراون ئه‌وانیش :توێژینه‌وه‌ی یه‌که‌میان به‌ ناوێشانی (القدره‌ التفسیریة لمؤشرات السيولة فی تحلیل توجهات و مستويات المخاگره‌) که‌ له‌ نوسینی (د.احمد حمید موسی) یه‌ ، له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا توێژمه‌ر کاریگه‌ری دراوی به‌رده‌ست و مه‌ترسیه‌کانی روونکردوته‌وه‌ و په‌یوه‌ندی و ره‌نگدانوه‌ی به‌ ئامانه‌یه‌کانی بانک و گه‌شه‌ی ئابووری روونکردوته‌وه‌ . توێژینه‌وه‌ی دووهمیش به‌ ناوێشانی (مخاگر السيولة و ابرها علی الربحیه المیارف التجاریه‌) که‌ له‌ نوسینی (م.خلف محمد ، م.م.احمد فریده) ، له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا توێژمه‌ران کاریگه‌ری مه‌ترسی دراوی به‌رده‌ستیان روونکردوته‌وه‌ و په‌یوه‌ستیان کردوه‌ به‌ قازانجی بانکه‌کانه‌وه‌ ئه‌میش به‌ به‌کاره‌ینانی کۆمه‌ڵی داتای دارایی له‌ نیوان ساڵانی (2008-2013) له‌ بانکه‌ بازرگانه‌یه‌کان له‌ عێراق .

به‌شی یه‌که‌م

دراوی به‌رده‌ست و ئه‌وه‌ لایه‌نه‌یه‌ی به‌رپرس له‌ خسته‌رووی دراو

باسی یه‌که‌م: کێشه‌ی که‌می دراو و بانکی ناوه‌ندی: له‌ هه‌موو وولاتێکی دنیادا بانکی ناوه‌ندی سه‌رپه‌رشتی دراوی وولات ئه‌کات به‌ هاوکاری بانکه‌ بازرگانه‌یه‌کان و وه‌زاره‌تی دارایی که‌ رۆلێان هه‌یه‌ له‌ زیادکردن و که‌مه‌کردنی خسته‌رووی دراو به‌ مه‌به‌ستی باشتکردنی ئابووری وولات و زۆرکردنی گه‌شه‌ی ئابووری و که‌م کردنه‌وه‌ی کێشه‌ی بێکاری و هه‌لاوسانی، له‌م باسه‌دا ئه‌مرک و چالاکیه‌کانی بانکی ناوه‌ندی باس ده‌که‌ین له‌گه‌ڵ کێشه‌ی که‌می دراوی به‌رده‌ست.

یه‌که‌م: کێشه‌ی که‌می دراوی به‌رده‌ست (السيولة النقدیه) و قه‌یرانی دارایی:

کێشه‌ی که‌می دراوی به‌رده‌ست: بریتیه‌ له‌ نه‌بوونی توانا له‌ داگیرکردنی ئه‌و بره‌ له‌ پاره‌ که‌ پێویسته‌ بۆ جێبه‌جێکردنی به‌رپرسیاریتی له‌ کاتی دیاریکراوی خۆیدا ، جا له‌لایه‌نی دانه‌وه‌ی قه‌رزمه‌کانه‌وه‌ بێت یاخود له‌ لایه‌نی ئهنجام دانی چالاکیه‌ ئابووریه‌کان بێت .

له‌ گرنه‌نگرین ئه‌و هۆکارانه‌ش که‌ ده‌بنه‌ هۆی که‌می دراوی به‌رده‌ست ئه‌وه‌یه‌ که‌ له‌ هه‌ندێک کاتدا هه‌له‌یه‌ک هه‌یه‌ له‌ به‌ریوه‌بردنی ده‌رامته‌یه‌کانی ئه‌و دامه‌زراوه‌یه‌ به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌رمکی یاخود له‌ئهنجامی هه‌له‌یه‌ک له‌ لایه‌نه‌کانی ته‌رازووی گشتی ئه‌و دامه‌زراوه‌یه‌ ، هه‌ندێک کاتیش هۆکاری که‌می دراوی به‌رده‌ست ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ بۆ لاوازی پلان و دابه‌شکردنی ئه‌و دراوه‌ یاخود بوونی قه‌یرانی دارایی و ئابووری به‌هێز که‌ ره‌نگدانوه‌ی راسته‌وخۆی ده‌ییت له‌سه‌ بری دراوی به‌رده‌ست .

له‌ هه‌ر ده‌زگایه‌کی دارایی کاتێک دراوی به‌رده‌ست که‌م ده‌بێته‌وه‌ ئه‌گه‌ر ئه‌و ده‌زگایه‌ یاخود ئه‌و بانکه‌ خه‌رجیه‌کانی زۆرتر بێت له‌ داهاته‌کانی، واته‌ کاتێک ئه‌و ده‌رامته‌یه‌ هه‌مانه‌ و مه‌ک هه‌بوو وان بۆ دامه‌زراوه‌که‌ مه‌ک قه‌رز دراوی به‌ هاوڵاتیان و لایه‌نه‌کان وه‌ بری ئه‌و قه‌رزانه‌ له‌کاتی پێویستی خۆیدا و نه‌هه‌ڵه‌یه‌یه‌ له‌ لایه‌نی قه‌رزکار له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌مه‌دا ئه‌و دامه‌زراوه‌ ناتوانن پابه‌ند بن به‌رامبه‌ر ئه‌و له‌ ئه‌ستۆبوونانه‌ی که‌ هه‌یه‌ .

دووه‌م: بانکی ناوه‌ندی) Central Bank و ئه‌مرکه‌کانی:

بانکی ناوه‌ندی بریتیه‌ له‌ دامه‌زراوه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ و به‌رپرس له‌ چاودێرکردن و سه‌رپه‌رشتیکردنی سیسته‌می نه‌ختینه‌یی وولات هه‌روه‌ک یارمه‌تیده‌ری حکومه‌ته‌ له‌ دانانی پلانی دارایی و جێبه‌جێکردنی . ئه‌مرکه‌کانی بانکی ناوه‌ندی

1- ده‌رکردنی دراو (ایدار العمله‌) به‌ پنی پێویستی ئابووری وولات.

2- چاودێرکردنی بری دراو له‌ ئابووری وولات.

3- هه‌لگرته‌ی یه‌دگی دراوی بانکه‌ بازرگانه‌یه‌کان و پێدانی قه‌رز به‌ بانکه‌ بازرگانه‌یه‌کان له‌ کاتی پێویستدا.

- 4- همركاتيک دراي بمردهست کم بيت له بانکی ناومندی، بانککه همدستيت به دمرکردنی کاغزی دارایی و ديدات به بانکه بازرگانيهکان له سمرتهای سالوه بمرامبر به رژيمیکی سوودی گونجاو، وه له کوتايی سال کاغزه داراييهکان له بانکهکان ومردگريتهوه و سمرمايهکانيان دداتوه لهگمل بری سوودهکی.
- 5- هملگرتتی يهدمی دراي وولات و داهاتی وولات.
- 6- دانموی قمرزی وولات به و لایهناهی که قمرزيان لسمر وولاته.

هنگر ههلاوسان ههيوو له نابوریدا بانکی ناومندی نرخي سوود بهرز دهکاتوه و بری دراو له بازار کم دمیتهوه و نرخي شمهک ددبهزيت، به پيچهوانهشوه هنگر بيکاری زور بوو و داکشانی نابوری ههيوو بانکی ناومندی نرخي سوود کم دهکاتوه و بریکی زور دراو دهکويته بازارميه و پروژهی زور دروست دمرکيت و بيکاری کم دمیتهوه. بانکی ناومندی له ولاتانی پيشکومتوو لهگمل زور له ولاتانی تازه پيگيشتوو سی نامراز بو کونترول کردن و خستنهرووی پاره بهکاردههيت نهوانيش بریتين له (کردارمکانی بازاری کراوه و رژيهی يهدمی داواکراو و رژيهی داشکندن) همرچی تاييهته به کردارمکانی بازاری کراوه بریتيه له کرين و فروشتنی کاغزی دارایی يان قهواله .

باسی دووهم: بانکه بازرگانيهکان و وهزارهتی دارایی و نابوری: بيگومان يهکیکی تر لهو لایهناهی که بهرپرسن له خستنهرووی دراي بمردهست و بهريوهردنی بریتين له بانکه بازرگانيهکان و وهزارهتی دارایی و نابوری که له ريگیای سياسهتهکانيانميه يان مامهلهی رۆژانهيان کاریگرييان ههيه لسمر بری دراي بمردهست لهم باسدا جهخت دهکينه له سمر همریهک له بانکی بازرگانی و وهزارهتی دارایی و نابوری .

يهکهکم: بانکه بازرگانيهکان

بانکه بازرگانيهکان به کونترين و دیارترین و گرنترین ئمو دامهزراوه داراييانه ددمنزين کهکاری سمرهکیيان خوی دمیتهوه له کردنموي ههژماری تاييهته به هاوالاتيان و دامهزراوهکان و حکومت به جوره جياواز مکهانيهوه (ئمو ههژمارهی له ژير خواستايه يان ههژماری پاشکومت يان ئمو ههژمارهی که دواي ماميهکی کاتی پارهی لئ رادمکيشريت) وه بهکارهينانموي ئمو بره پارانهی لهم ههژماراندا همدهگريته له کرداره داراييهکان و پيدانی قمرز و کاری دلنایي بو يهکه نابوريهکان .

نهرکهکانی بانکی بازرگانی :

1-نهرکه کلاسيکيهکانی :

- ا-قبولکردنی جوره جياواز مکانی ههژمار .
- ب-خستنهگمري دمرامته داراييهکانی بانک له شيوهی قمرزو هاوکاريه بانکيهکان .
- ج-خولفاندنی دراو له ريگیای قبولکردنی ههژمارو ومبرهينان و بهگرخستنی پارهی ناو ههژمارمکان .

2-نهرکه نوپکانی بانکی بازرگانی :

- ا-بانکه بازرگانيهکان به راویژکاریکی دارایی ددمنزين بو بو زورينهی بازرگانهکان له ريکستنی ئيش و مامهلهکانياندا .
- ب-بانکه بازرگانيهکان وهک نيومنديکن له نيوان قمرزکارو قمرزهدرا .
- ج-بهشداری دهکن له دانانی پلانی گهشهی نابوری باشترکردنی .
- د-وهک هاوکاريکن له پالپشتی بازرگانی دمرکی ئهويش به دمرکردنی نامهی دلنایي (خگاب چمان) .
- ه-پهرمويکردنی سياسهتيکی نهختينهی که رژيهی ههلاوسان کم بکاتوه .
- و-به کرياری سمرکی پهراوه داراييهکان ددمنريت .
- ز-زوريک له خزمهتگوزاريه داراييهکان پيشکesh دهکات وهک کارتی دلنایي و پالپشتی ئهليکترونی و

دوهم: وهزارهتی دارایی و نابووری له ههریمی کوردستان

بریتیه لهو وهزارهتی ههلهستیت به سهپرهرشتیکردنی لایهتی دارایی و ناراستهکردنی پلانی دارایی بۆ دهولت لهگهل دیاریکردنی چوارچیهی سههرکی بۆ پیکهاتهکانی پلانی دارایی له چواچیهی سیاسهتی گشتی و پلانی گهشهی نابووری و دابین کردنی ههل و مهرجی پنیوست و گونجاو بۆ جیههجیکردنی پلانهکه .

ناماتهکانی وهزارهتی دارایی و نابووری :

- 1- بهریوهبردن و ریکهستنی دهرامهتی دارایی دهولت وه چاودیریکردنی سهلامهتی له خهرجکردن و ههلسوکهوتکردن بهو دهرامهتانهوه نهویش به ههولدان بۆ بهدییهنانی بهکاربردنی نمونهی (الاستخدام الامپل) له دراوی بهردهست .
 - 2- بهریوهبردنی خهزینهی گشتی و ههولدان بۆ دهولمهندکردنی سهراوهکانی .
 - 3- بهریوهبردنی سیستمی باجی گومرگی .
 - 4- بهریوهبردنی یاسادانانی خزمهتی خاتهنشینی و بیمهی کومهلایهتی الخ .
 - 5- پیشهکهرکردنی راویژ به دامهزراوهو فهزمانگه حکومیهکان له بواری دارایی و دلنییای بانکی به مهبهستی جیههجیکردنی سیستمی ژمیریاری به شیهیهکی ورد .
- فهزمانگهکانی نهو وهزارهتش پیک دیت له (بهریوهبردن – یاسایی- ژمیریاری – هاوسهنگی – نابووری – قهرزی گشتی – تهکنهلوجیای زانیاری – مهشقی دارایی و ژمیریاری – خانبههری دهولت)
- سهرجهه نامانج و کارهکانی وهزارهتی دارایی و نابووری له ریگای نهو فهزمانگانهوه نهنجام دهدریت .
- نهوهی گرنگه ناماژهی پیندهین لیرهدها نهویه که حکومت لهریگای وهزارهتی دارایی و نابورییهوه بهمهستی کۆنترۆلکردنی بری دراوی بهردهست هاوشان لهگهل سیاسهت و کارهکانی بانکی ناوهندی سیاسهتی دارایی پهیرهو دهکات نهویش دوو جۆره یهکیکیان سیاسهتی دارایی فراوانههگر ههلاوسان له نابووخوازی و سیاسهتی درایی زگههلگوشینه ، ههرچی سیاسهتی دارایی فراوانخوازییه کاتیک حکومت پهیرهوی دهکات که دراوی بهردهست کهمبووبیتیهوه لهو ریگاییهوه حکومت یا خهرجی زیاد دهکات یان باج کهم دهکاتهوه یان ههردووکیان پیکهوه . دهربارهی سیاسهتی دارایی زگههلگوشینیش کاتیک حکومت پهیرهوی دهکات که دراوی بهردهست زۆر بیت و ریژهی ههلاوسان بهرزبیت لهو کاتهدها حکومت بری باج زیاد دهکات و خهرجی کهم دهکاتهوه نههش وا دهکات بری دراوی بهردهست کهم دهبیتیهوه ههروهها خواستی خهلاک لهسهه شمهک کهم دهبیتیهوه و نرخه شمهکیش دادهبیزیت .

بهشی دوهم

پیشینهکان و جۆرهکانی لهههریمی کوردستان و رۆلیان له چالاکیه نابورییهکاندا

باسی یهکهه: **پیشینهکان و رۆلیان له چالاکیه نابورییهکاندا**: پیشینهکان بریتیه له جۆریک له جۆرهکانی پیدانی قهرز به هاوالاتی یاخود ههر لایهتیک پنیوستی بهو پیشینهیه بیت وه زۆرجار وا رودهدهات نهو قهرزه سوودی لهسهه نهبیت یاخود بریکی کهم سوودی لهسهه بیت بهبهراورد به جۆرهکانی تری قهرزی بانکی.

1- رۆل و کاریگهری پیشینهکان :

ا- بهردموامی دان به گهشهی نابووری له ریگای تاکهکان و خیزانهکانهوه یاخود نهو لایهناهی که قهرزهکان وهردهگرن .

ب- پاراستنی هاوسهنگی له نیوان لایهتی قهرز دهر و قهرزکار له بانکه بازرگانیهکاندا له ریگای وهرگرتنی بریکی کهم له سوود لهبهرامههر نهو قهرزهی که دهدریت بهو کهس و لایهناهی که پنیوستیه .

ج- سهقامگیری له سووری نابووری بهوهی که بری دراوی پنیوست دهچیته بازارهوه .

د- پاریزگاریکردن له سهقامگیری سووری شمهکی (تدفق السلعی) بهرامبهه خهرجکردنی بری نهو قهرزو سلفانهی لهسهه شمهک و خزمهت گوزاری له بازاردا هیهه .

2- پیشینهکان و جۆرهکانی له ههریمی کوردستان :

حکومهتی ههریمی کوردستان له سالی 2003 وه تا سالی 2014 دهستی کردبوو به پیدانی پیشینهی جۆراوجۆر به هاوالاتیان و بازرگانان و جووتیاران و پیشهکاران به مهبهستی پیشهستی نابووری ههریمی کوردستان و بهدهستهینانی خوشگوزهرانی بۆ خیزانهکان و تاکهکان له ههریمی کوردستان، کۆی خهرجی پیشینهکان له سالی 2003 وه تا نیستا بریتیه له 3.8 تریلیۆن دینار

که به نزیکی دهکاته سی ملیار دۆلار و نزیکی 420 ههزار کهس لئی سوودمهند بوون و زۆرتین بری ئهو پیشینه به بۆ کهرتی خانووبهره خهرج کراوه و ئهمهش بۆته هۆی ئهوهی زیاتر له 200 ههزار خانوو دروست بکهریت له ههریمی کوردستان که لهم پیشینه سوودمهند بوون. له خواروه خشتهی پیشینهکان و ژمارهی سوودمهندبووان دهمینه پروو:

یهکهه: پیشینهی هاوسهرگیری
پیشینهی هاوسهرگیری تا سالی 2009 برهکهی (2.5) ملیون دینار بوو له سالی 2009 تا سالی 2012 برهکهی بوو به (5) ملیون دینار بۆ ماوهی 10 سال دانوهی قهرزکه و به بی سوود و مردهگیرایهوه له هاوالتیان ههروهک لهم خشتهیدا دهیینین:

خشتهی ژماره (1) پیدانی پیشینهی هاوسهرگیری له 2003 بۆ 2012 له ههریمی کوردستان

سال	ژمارهی سوودمهند	خهرجی/ ملیون دینار	رێژهی گهشهی سالانه له خهرجی %
2003	1399	1049	-
2004	6592	4959	373
2005	19275	25990	424
2006	26147	20864	-20
2007	14329	12090	-42
2008	11592	11592	-4
2009	10794	10794	-7
2010	8158	8158	-24
2011	68193	338288	4046
2012	55288	268657	-21
کۆی گشتی	221767	702441	

سهرچاوه: وهزارهتی دارایی و ئابوری حکومهتی ههریمی کوردستان، بهر ئوبهرایهتی گشتی بانکه
بازرگانییهکان، 2013، ل2.

لهم خشتهیه بۆمان دهردهکهویت که بری 702441 ملیار دینار خهرج کراوه بۆ پیشینهی هاوسهرگیری و 221767 ههزار کهس سوودمهند بوون لهم پرۆسهی پیدانی پیشینهیه له ماوهی توێژینهوهکه، ئهوهی شایانی باسهی ژمارهی سوودمهندانی سالانی 2011 و 2012 زۆر زیاتره له سوودمهندانی سالهکانی پیشووتر ئهمهش هۆکارهکهی دهگهرێتهوه بۆ زیادکرنی بری پیشینهکه 2.5 ملیون بۆ (5) ملیون دینار و نهمانی سوودی سهر ئهم پیشینهیه.

دووه: پیشینهی خانووبهره

پیشینهی خانووبهره له سالی 2003 وه تا 2012 دهردا بهو کهسانهی که پارچه زهویهکیان ههیه و مهبهستیانه خانووی لهسهر دروست بکهن، بری پیشینهکه 20 ملیون دینار بوو بۆ هاوالتیانی ناوهوهی شارمکان و بری 25 ملیون دینار بوو بۆ هاوالتیانی دهرهوهی شارمکان و شاروچهکهکانی ههریمی کوردستان، لهبهر ئهوهی ژمارهی سوودمهندانی ناوشارمکان زیاتر بوو له ژمارهی سوودمهندانی دهرهوهی شارمکان بۆیه لهم توێژینهوهیدا نهها بری 20 ملیون دینار وهک تیکرا ئهژمار دهکهن بۆ ههر هاوالتیهک که پیشینهی خانووبهره ی و مرگرتووه، ئهم پیشینهیه به بی سوودبووه و ماوهی دانوهی قهرزکه بۆ 20 ساله، ههروهک لهم خشتهیدا دهیینین:

خشته‌ی ژماره (2) پیدانی پیشینه‌ی خانووبه‌ره له 2003 بۆ 2012 له ههریمی کوردستان

سال	ژماره‌ی سودمەند	خەرجی/ ملیۆن دینار	پڕژەه‌ی گەشەه‌ی سالانە بۆ خەرجی %
2003	1700	5769	-
2004	8100	78833	1245
2005	5800	73062	-7
2006	6400	63010	-14
2007	1183	23667	-62
2008	3591	14227	-40
2009	15483	158556	1014
2010	31130	425393	168
2011	46941	882911	108
2012	52157	985349	12
کۆی گشتی	172486	2710777	

سەرچاوه: وەزارەتی دارایی و ئابوری حکومەتی هەریمی کوردستان، بەرپەراییەتی گشتی بانکە بازرگانییەکان ، سەرچاوه‌ی پیشوو، ل 3.

له خستهي ژماره (2) بومان دردمكهوئيت كه برى 2.7 ترليون ديناره كه به نزيكهيى دهكاته 2.2 مليار دۆلار خهرجكراوه بۆ پېښينهى خانوبهه كه زورترين ريژهى پېښينهكان پيكدهيښيښ، نهمش هوكارمكهى نهمويه كه حكومهتي همريمي كوردستان له سالى 1993 تا سالى 2003 همزاران پارچه زموى دابهشكرد به سهر چين و تويزهكانى همريمي كوردستان به بي نهموي پېښينهيان بداتي بۆ دروستكردنى خانومكانيان، له لايهكي ترموه 173 همزار كهس سوودمهند بوون له وهرگرنتى پېښينه ، به تاييهتي له سالى 2011 و 2012 ژمارهى سوودمهندان زور زيادى كردوه لهبر نهموي برى پېښينهكه له 10 مليون دينارموه كراوه به 20 مليون دينار و سوودبشي لهسهر نهمواه بويه خواستكي زور همبووه بۆ وهرگرنتى نهم بنشينهيه.

سَيِّهَم: يَّشِينَهْ وَهَبَرْ هِنَان

پیدانی قمرزی ومبهرهینان به بازارگانان و کۆمپانیاکان بهمههستی پرۆژهی ومبهرهینان و زۆرکردنی بهرهممی ناوخی ههریمی کوردستان بووه و بهشاریمکی باشی ههبووه له بواری ئابووریدا تا ساڵی 2012 ههروهک لهم خشتهیدا دیاره :

خستەى ژمارە (3) پێدانی پێشینهى وهبەرھێنان له 2009 بۆ 2012 له ههریمی کوردستان

سال	ژماره‌ی سودم‌ه‌ند	خ‌م‌ر‌ج‌ی / م‌ل‌ی‌و‌ن د‌ن‌ن‌ار
2009	7639	52885
2010	0	10
2011	5943	134423
2012	1465	75707
ک‌و‌ی گ‌س‌ت‌ی	15047	263015
س‌س‌ر‌چ‌ا‌و‌ه : ک‌ار‌ی ت‌و‌ی‌ژ‌م‌ر ب‌ه ب‌س‌ت ب‌ه خ‌س‌ت‌ه‌ی (1) و (2).		

له خشته ۳ ژماره 3 بۆمان دمر دمهكوت كه له سالى 2009 وه بېرى 263 مليار دينار خرچكراوه بۆ پروژەكانى ومبەر هينان له ههر يمي كوردستان بۆ پروژە جوړاو جوړكان.

1 له پروژو په بودجه ی سالی 2010 حکومتی هر نیم هېچ بره يار ميه کی تهر خان نه کړدوه يو پيشينه ی و بهر هننان .

چوارهم: پښینه کشتوکالی و پېشه‌سازی

له سالۍ 2004 وه تاکاتی رودانی قهرانی دارایی له سالۍ 2014 حکومتی هریمی کوردستان و وزارتۍ دارایی له ریځای بانک ته تاییدمنده‌کانه دهستی کردبوو به پیدانی پښینه کشتوکالی و پېشه‌سازی به جووتیاران و خاوندکارانی هریمی کوردستان، نهمش کاریگری گرنګی هه‌بووه له‌سهر پښخستنی نهم دوو کهرته نابووریه گرنګه، هه‌روه‌ها له کهرتی پېشه‌سازیش به‌شداری کردوو له پښخستنی نهم کهرته نابووریه‌دا له‌کاتی پیدانی نهم پښینه‌ی‌دا، هه‌روه‌ک له‌م خشته‌ی‌دا روون کراوته‌وه :

خشته‌ی ژماره (4) پیدانی پښینه کشتوکالی و پېشه‌سازی له 2004 بۆ 2012 له هریمی کوردستان

سال	ژماره	خهرجی/ ملیون دینار	رژده‌ی گه‌شه‌ی سالانه بۆ خهرجی %
2004	168	1965	-
2005	405	5065	158
2006	594	4574	-10
2007	166	2300	-50
2008	150	2905	26
2009	673	14461	398
2010	1337	31144	115
2011	1525	36251	16
2012	1864	61205	69
کۆی گشتی	6864	159870	

سهرچاوه : وزارتۍ دارایی و نابوری حکومتی هریمی کوردستان، به‌ریو به‌رایمته‌ی گشتی بانک به‌زرگانیه‌کان ، سهرچاوه‌ی پښوو، ل 4.

له خشته‌ی (4) بۆمان دهرده‌کمویت که بری 160 ملیار دینار خهرج‌کراوه بۆ هر دوو کهرتی کشتوکالی و پېشه‌سازی تا کۆتایی سالۍ 2012 و 6864 جووتیار و خاوندکار لئی سوودمهند بوون، نهم پښینه‌یه برمه‌کی جیاوازه له پرۆژیه‌کهوه بۆ پرۆژیه‌کی تر وه زۆرترین بری پښینه بریتیه له 100 ملیون دینار و بۆ ماوه‌ی 6 ساله‌ دانوه‌ی قهرز که و سالۍ یه‌کم و دووم هیچ قهرزیکي لیوهرناگیرنه‌وه چونکه پرۆژیه کشتوکالی کاتی زیاتری دهویت تا ده‌گاته قوناغی به‌ره‌م هینان، له سالۍ سیه‌مه‌وه بری پښینه‌که بۆ ماوه‌ی 4 سال له جووتیار که وهرده‌گیرنه‌وه و نهم پښینه‌یه هیچ سوودیکي له‌سهر نیه. وه نه‌گهر سه‌یری کۆی گشتی پښینه‌کان و کاریگریه‌کانی به‌کین نهمان بۆ روون ده‌یته‌وه که حکومت له نیوان سالانی 2003 بۆ 2012 بریکي زۆر پاره‌ی وک پښینه داوه به هاو‌لاتیان و کۆمپانیاکان وه نهمش رۆلکی گرنګی هه‌بووه له که‌مبوونه‌وه‌ی پاره‌ی به‌ر دهست بۆ بانک نه‌هلییه‌کان هه‌روه‌ک له‌م خشته‌یه‌ی خوارموه‌دا دیاره :

خشته‌ی ژماره (5) کۆی گشتی پښینه‌کان و ژماره‌ی سوودمهندان له سالۍ 2003 بۆ 2012 له هریمی کوردستان

بابه‌ت	ژماره‌ی سوودمهند	خهرجی/ ملیون دینار
پښینه‌ی هاوسه‌رگیری	221767	702441
پښینه‌ی خانوبه‌ره	172486	2710777
قهرزی و به‌ره‌هینان	15047	263015
پښینه‌ی پېشه‌سازی و کشتوکالی	6864	159870
کۆی گشتی	416164	3836103

سهرچاوه: کاری توێژهر به پښته‌بستن به خشته‌کانی (1-2-3-4)

له خشته‌ی ژماره 5 بۆمان دهرده‌کمویت که حکومتی هریمی کوردستان له سالۍ 2003 وه تا کۆتایی سالۍ 2012 بری 3.8 ترلیون دیناری وک پښینه‌ی جۆراوجۆر داوه به 416164 هاو‌لاتی که به نزیکه‌یی له 10% ی سهرجه‌م دانیش‌توانی

هه‌ڕێمی کوردستان پێکده‌هێنێ، واته‌ له‌ هه‌موو 10 که‌شیک به‌کێکیان پێشینه‌ی له‌ حکومه‌تی هه‌ڕێمی کوردستان و مرگرتوو به‌ بێ سوود.

باسی دووهم: بانکہ نہا لہیکان وک سہرچاوہیک بؤ پیدانی پیشینہکان : لہم باسہدا جہخت دہخینہ بانکہ نہا لہیکان وک و سہرچاوہیک کہ یشتیان پیبہستریت لہ پیدانی پیشینہکان .

یه‌که‌م: پیدانی پیشینه‌کان له لایهن بانکه ئەه‌لیه‌کانه‌وه لهم باسه‌ی توێژینه‌وه‌که‌دا باس له‌وه‌ ده‌که‌ین که ده‌کریت بانکه ئەه‌لیه‌کان هه‌ستن به پیدانی ئەم پیشینه‌کان له جیاتنی حکومه‌تی هه‌رێم و له به‌رامبه‌ردا حکومه‌تی هه‌رێم و وه‌زاره‌تی دارایی رێژمه‌یه‌کی سوودی ساڵانه بدن به بانکه ئەه‌لیه‌کان و وه‌ک قوناغی یه‌که‌میش برێک سه‌رمایه بدن به بانکه ئەه‌لیه‌کان بۆ ئەوه‌ی بتوانن پرۆسه‌ی دابه‌شکردنی پیشینه‌کان به‌رده‌وامی هه‌بێت و نه‌هه‌ستێت ، لهم توێژینه‌وه‌یه‌دا بری پیشینه‌کان و رێژه‌ی سوودی جیاوازه که له 3% وه ده‌سته‌بده‌کات وه‌ک که‌مه‌ترین رێژه و 7% یش وه‌ک زۆرترین رێژه شیکار ده‌که‌ین له‌سه‌ر ئەو بنه‌مایه‌ی که له ئیستادا رێژه‌ی سوودی بانکه‌کان له جیهاندا له 7% تێپه‌رناکات، دوا‌یی به‌ریکه‌وتن له نێوان به‌ریه‌وه‌به‌رانی بانکه ئەه‌لیه‌کان و ئەنجومه‌نی وه‌زیران و وه‌زاره‌تی دارایی حکومه‌تی هه‌رێم رێژه‌ی سووده‌که دیاری ده‌که‌ن بۆ هه‌ر جو‌ریک لهم پیشینه‌انه.

ئهم گریمانه‌یه له‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتوه‌وه ئه‌که‌ر بێت و بانکه ئەه‌لیه‌کان له جیاتنی حکومه‌تی هه‌رێم و وه‌زاره‌تی دارایی ئەم پیشینه‌انه بدن به هاو‌لاتیان و لایه‌نه په‌یوه‌ندی دارمان به‌مه‌رجێک ماوه‌ی گه‌رانه‌وه‌ی قه‌رزکه رێکبخه‌ریت که‌مه‌کرێته‌وه‌وه بره‌مانی بگه‌نجێنرێت ، تێچه‌وه‌کی که‌مه‌تر ده‌بێت به به‌راورد به‌و تێچه‌وه‌ی که حکومه‌تی هه‌رێم له ئەسته‌وی ده‌گرێت ئەه‌مه‌ش پشت به‌سته‌وه به به‌های دراو له ماوه‌یه‌کی دیاری کراودا (القمه الز منه للنفود).

دووم: جۆرمکانی پیشینه که دهکرت له لایهن بانکه ئه هلیه کانهوه پیشکش بکرت له گهڵ به های راسته قهیهی دراو

1-جۆرمكانى پيشينه كه دهكريت بانه ئه هالييه كان هستن به پيشكه شكر دنيا

ر: پیشینه‌ی هاوسمرگیری و بری سووده‌ک‌ه‌ی

نهم پيشينيه تا سالی 2009 برمهه (2.5) مليون دينار بوو لهسالی 2009 بو 2013 برمهه بوو به (5) مليون دينار و بو ماوه 10 ساله و نهگهر بانهكه نههليهكان پرې 5 مليون دينار ومك پيشينهه هاوسرگيري بدن به يهك كهس كه پرسوهه هاوسرگيري نهانجام نهءات، پرې نهو سوودهه كه پيوسته بدرت بهم بانهكه نههليه برتتبه لهم خشتههه لای خوار موه بو ههموو رتزه جياواز مكاني سوود.

له خشته ی ژماره 6 بۆمان دردمه کویت که بری پېښینه که 5 ملیون دیناره بۆ یک کهس و ماوه ی دانوه ی پېښینه که 10 ساله، ئه گهر ریژه ی سوودی 3% بدریت به بانک هه له یه ککان ئهوا پښو یسته بری 825 ههزار دینار وهک سوود بدریت به بانک هه له یه که له ماوه ی 10 سالدا که ده کاته 16.5% ی کو ی پېښینه که، ئه گهر ریژه ی سوودی 5% بدریت به بانک هه له یه که ئهوا پښو یسته حکومت بری 1.375 ملیون دینار بدات به بانک هه که ده کاته 22% ی کو ی پېښینه که، ئه گهر ریژه ی سوودی 7% بدریت به بانک هه له یه که ئهوا پښو یسته حکومت بری 1.925 ملیون دینار بدات به بانک هه که ده کاته 38.5% ی کو ی پېښینه که

خشته‌ی ژماره (6) بری پیشینه‌ی هاوسه‌گیری و بری سود بۆ یه‌ک کهس بۆ ماوه‌ی ده‌ سال

ساله‌کان	بری پیشینه	بری سود به رێژه‌ی 3%	بری سود به رێژه‌ی 4%	بری سود به رێژه‌ی 5%	بری سود به رێژه‌ی 6%	بری سود به رێژه‌ی 7%
سالی یه‌که‌م	5000000	150000	200000	250000	300000	350000
سالی دوهم	4500000	135000	180000	225000	270000	315000
سالی سێیه‌م	4000000	120000	160000	200000	240000	280000
سالی چوارهم	3500000	105000	140000	175000	210000	245000
سالی پنجهم	3000000	90000	120000	150000	180000	210000
سالی شه‌شه‌م	2500000	75000	100000	125000	150000	175000
سالی هه‌هه‌هم	2000000	60000	80000	100000	120000	140000
سالی هه‌شه‌هم	1500000	45000	60000	75000	90000	105000
سالی نۆیه‌م	1000000	30000	40000	50000	60000	70000
سالی ده‌یه‌م	500000	15000	20000	25000	30000	35000
کۆی سود		825000	1100000	1375000	1650000	1925000
رێژه‌ی سود بۆ کۆی پیشینه‌که %		16.5	22	27.5	33	38.5

سه‌رجاوه‌: کاری توێژه‌ربه‌ پشت‌به‌ستن به‌ زانیارییه‌کانی به‌ر به‌ر یۆبه‌رایه‌تی گشتی بودجه، وه‌زاره‌تی دارایی حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان.

ب: پیشینه‌ی خانووبه‌ره و بری سووده‌که‌ی:

ئهم پیشینه‌یه‌ به‌ر که‌ی 20 ملیۆن دیناره و بۆ ماوه‌ی 20 ساله و ئه‌گه‌ر بانکه ئه‌هله‌یه‌کان بری 20 ملیۆن دینار وه‌ک پیشینه‌ی خانووبه‌ره به‌دنه‌ به‌ یه‌ک که‌س که‌ پرۆسه‌ی خانوو دروستکردن ئه‌نجام ئه‌دات، بری ئه‌و سووده‌ی که‌ پێویسته‌ به‌ریت به‌م بانکه ئه‌هله‌یه‌ بریتیه‌ له‌م خشته‌یه‌ی لای خواره‌وه بۆ هه‌موو رێژه جیاوازه‌کانی سود.

له‌ خشته‌ی ژماره 7 بۆمان دهرده‌که‌وت که‌ بری پیشینه‌که‌ 20 ملیۆن دیناره بۆ یه‌ک که‌س و ماوه‌ی دانه‌وه‌ی پیشینه‌که‌ 20 ساله، ئه‌گه‌ر رێژه‌ی سوودی 3% به‌ریت به‌ بانکه ئه‌هله‌یه‌کان ئه‌وا پێویسته‌ بری 6.3 ملیۆن دینار وه‌ک سود به‌ریت به‌ بانکه ئه‌هله‌یه‌که‌ له‌ ماوه‌ی 20 سالدا که‌ ده‌کاته 31.5% ی کۆی پیشینه‌که، ئه‌گه‌ر رێژه‌ی سوودی 5% به‌ریت به‌ بانکه ئه‌هله‌یه‌که‌ ئه‌وا پێویسته‌ حکومه‌ت بری 10.5 ملیۆن دینار به‌دات به‌ بانکه‌که‌ که‌ ده‌کاته 52.5% ی کۆی پیشینه‌که، ئه‌گه‌ر رێژه‌ی سوودی 7% به‌ریت به‌ بانکه ئه‌هله‌یه‌که‌ ئه‌وا پێویسته‌ حکومه‌ت بری 14.7 ملیۆن دینار به‌دات به‌ بانکه‌که‌ که‌ ده‌کاته 73.5% ی کۆی پیشینه‌که، ئه‌وه‌ی

گرنه ناماژه ی پیندهین نهویه که نه بری سوودانه ی دهریت به پیشینه ی خانوبه ره زوره و له ریزه ی 7% ی سوود نزیکه ی 15 ملیون دینار سوود دهمین له پینا و 20 ملیون پیشیندها که نه مهش کاریکی نابوریانه نیه، هوکاری نه مهش نهویه بری پیشینه که بو ماوه ی 20 ساله و ماوه کی زوره و بری سووده که شی زور دهیت.

خشته ی ژماره (7) بری پیشینه ی خانوبه ره و بری سوود بو یه کهس بو ماوه ی بیست سال

ساله کان	بری پیشینه	بری سود به ریزه ی 3%	بری سود به ریزه ی 4%	بری سود به ریزه ی 5%	بری سود به ریزه ی 6%	بری سود به ریزه ی 7%
سالی یه کهم	20000000	600000	800000	1000000	1200000	1400000
سالی دووم	19000000	570000	760000	950000	1140000	1330000
سالی سنیهم	18000000	540000	720000	900000	1080000	1260000
سالی چوارم	17000000	510000	680000	850000	1020000	1190000
سالی پینجه م	16000000	480000	640000	800000	960000	1120000
سالی شه شه م	15000000	450000	600000	750000	900000	1050000
سالی هه شه م	14000000	420000	560000	700000	840000	980000
سالی هه شه م	13000000	390000	520000	650000	780000	910000
سالی نویه م	12000000	360000	480000	600000	720000	840000
سالی دهیم	11000000	330000	440000	550000	660000	770000
سالی یانزه	10000000	300000	400000	500000	600000	700000
سالی دوانزه	9000000	270000	360000	450000	540000	630000
سالی سیانزه	8000000	240000	320000	400000	480000	560000
سالی چوارده	7000000	210000	280000	350000	420000	490000
سالی پانزه	6000000	180000	240000	300000	360000	420000
سالی شانزه	5000000	150000	200000	250000	300000	350000
سالی هه ده	4000000	120000	160000	200000	240000	280000
سالی هه ده	3000000	90000	120000	150000	180000	210000
سالی نوزده	2000000	60000	80000	100000	120000	140000
سالی بیست	1000000	30000	40000	50000	60000	70000
کوی سوود		6300000	8400000	10500000	12600000	14700000
ریزه ی سوود بو کوی پیشینه که %		31.5	42	52.5	63	73.5

سهرچاوه : کاری توژمر به پشت بهستن به زانیاریهکانی بهریوبه رایتهی گشتی بودجه ، و هزاری دارایی حکومتی ههریمی کوردستان .

ج: پیشینه ی کشتوکالی و پیشه سازی و بری سووده که ی:

نه پیشینه یه برمه کی جیاوازه و زورترین پیشینه بریتیه له 100 ملیون دینار ، بویه شیکار مکهمان له سهر نه بانه مایه داده پرترین و بو ماوه ی 6 ساله ، نه گهر بانک نه هلیهکان بری 100 ملیون دینار وه که پیشینه ی خانوبه ره بدن به یه کهس که پرژه ی کشتوکالی و پیشه سازی نهجام نه دات، بری نه سووده ی که پیویسته بدریت بهم بانک نه هلیه بریتیه لهم خشته یه ی لای خوارمه بو ههمو ریزه جیاوازه مکانی سوود:

خشته‌ی ژماره (8) بری پیشینه‌ی کشتوکالی و پیشه‌سازی و بری سوود بۆ یهک کهس بۆ ماوه‌ی شه‌ش سال

سالمكان	بری پیشینه	بری سوود به ریزه‌ی 3%	بری سوود به ریزه‌ی 4%	بری سوود به ریزه‌ی 5%	بری سوود به ریزه‌ی 6%	بری سوود به ریزه‌ی 7%
سالی یه‌که‌م	100000000	3000000	4000000	5000000	6000000	7000000
سالی دووم	100000000	3000000	4000000	5000000	6000000	7000000
سالی سێیه‌م	100000000	3000000	4000000	5000000	6000000	7000000
سالی چوارم	75000000	2250000	3000000	3750000	4500000	5250000
سالی پێنجهم	50000000	1500000	2000000	2500000	3000000	3500000
سالی شه‌شم	25000000	750000	1000000	1250000	1500000	1750000
کۆی سوود		13500000	18000000	22500000	27000000	31500000
ریزه‌ی سوود بۆکۆی پیشینه‌که‌ %		13.5	18	22.5	27	31.5

سەرچاوه: کاری توێژهر به پشت به‌ستن به زانیارییه‌کانی به‌ریوبه‌رایه‌تی گشتی بودجه، و مزاره‌تی دارایی حکومتی هه‌ریمی کوردستان .

له خشته‌ی ژماره 8 بۆمان دهرده‌که‌وت که بری پیشینه‌که 100 ملیۆن دیناره بۆ یهک کهس وپروژه و ماوه‌ی دانه‌وه‌ی پیشینه‌که 6ساله و له سالی سێیه‌مه‌وه ده‌ست پێده‌کات، ئه‌گهر ریزه‌ی سوودی 3% بدریت به‌بانکه ئه‌هله‌یه‌کان ئه‌وا پێویسته بری 13.5 ملیۆن دینار وەک سوود بدریت به‌بانکه ئه‌هله‌یه‌که له ماوه‌ی 6 سالدا که ده‌کاته 13.5% ی کۆی پیشینه‌که، ئه‌گهر ریزه‌ی سوودی 5% بدریت به‌بانکه ئه‌هله‌یه‌که ئه‌وا پێویسته حکومت بری 22.5 ملیۆن دینار بدات به‌بانکه‌که که ده‌کاته 22.5% ی کۆی پیشینه‌که، ئه‌گهر ریزه‌ی سوودی 7% بدریت به‌بانکه ئه‌هله‌یه‌که ئه‌وا پێویسته حکومت بری 31.5 ملیۆن دینار بدات به‌بانکه‌که که ده‌کاته 31.5% ی کۆی پیشینه‌که.

د: پیشینه‌ی گه‌شت و گوزاری و بری سووده‌که‌ی:

حکومتی هه‌ریم بریاریدا له سالی 2013 وه پیشینه‌ی گه‌شت و گوزاری بدات به‌و که‌سانه‌ی که پروژه‌ی گه‌شتیاری ئه‌نجام ئه‌ده‌ن له دروستکردنی چێشتخانه و میوانخانه و شاری گه‌شتیاری به‌مه‌به‌ستی پێشخستنی که‌رتی گه‌شت و گوزاری له هه‌ریمی کوردستان که که‌رتیکی گرنگی ئابووری و ئاو و هه‌وا و ژینگه‌ی هه‌ریمی کوردستان له باره بۆ پێشخستنی ئه‌م که‌رت به‌ده‌سته‌پێانی داهاات بۆ خیزان و تاکه‌کانی هه‌ریمی کوردستان، ئه‌گهرچی به‌هۆی رودانی قه‌یرانی ئابووری له سالی 2014 نه‌توانرا وەک پێویست ئه‌م پیشینه‌یه‌ پێشکه‌ش بکه‌رت . هه‌ر بۆیه له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا له جیاتی پیشینه‌ی و به‌ره‌هێنان پیشینه‌ی گه‌شت و گوزار شیکار ده‌که‌ین و له خشته‌کانی داهااتودا به‌کاری ده‌هێنین به‌مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه‌ زۆرترین ئامانج بپێکێت. ئه‌م پیشینه‌یه‌ به‌رکه‌می جیاوازه و زۆرترین پیشینه‌ بریتیه له 300 ملیۆن دینار، بۆیه شیکاره‌که‌مان له‌سه‌ر ئه‌م بنه‌مایه‌ داهه‌ریژین و بۆ ماوه‌ی 6 ساله، ئه‌گهر بانکه ئه‌هله‌یه‌کان بری 300 ملیۆن دینار وەک پیشینه‌ی گه‌شت و گوزار بدن به‌یه‌ک که‌س که پروژه‌ی گه‌شتیاری ئه‌نجام ئه‌دات، بری ئه‌و سووده‌ی که پێویسته بدریت به‌م بانکه ئه‌هله‌یه‌ بریتیه له‌م خشته‌یه‌ی لای خواره‌وه بۆ هه‌موو ریزه‌ جیاوازه‌کانی سوود:

خشته‌ی ژماره (9) بری پیشینه‌ی گهشت و گوزاری و بری سوود بۆ یهک پرۆژه بۆ ماوه‌ی شه‌ش سال

سالمكان	بری پیشینه	بری سوود به ریژه‌ی 3%	بری سوود به ریژه‌ی 4%	بری سوود به ریژه‌ی 5%	بری سوود به ریژه‌ی 6%	بری سوود به ریژه‌ی 7%
سالی یه‌که‌م	300000000	9000000	12000000	15000000	18000000	21000000
سالی دووهم	300000000	9000000	12000000	15000000	18000000	21000000
سالی سێیه‌م	240000000	7200000	9600000	12000000	14400000	16800000
سالی چوارهم	180000000	5400000	7200000	9000000	10800000	12600000
سالی پێنجهم	120000000	3600000	4800000	6000000	7200000	8400000
سالی شه‌شم	60000000	1800000	2400000	3000000	3600000	4200000
کۆی سوود		36000000	48000000	60000000	169200000	84000000
ریژه‌ی سوود بۆ کۆی پیشینه‌که‌ %		12	16	20	24	28

سەرچاوه: کاری توێژهر به پشت بهستن به زانیاریه‌کانی به‌ریوبه‌رایه‌تی گهشتی بودجه، وه‌زاره‌تی دارایی حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان .

له خشته‌ی ژماره 9 بۆمان دهرده‌که‌وت که بری پیشینه‌که 300 ملیون دیناره بۆ یهک پرۆژه و ماوه‌ی دانوه‌ی پیشینه‌که 6ساله له سالی دووهمه‌وه ده‌ست پێده‌کات، ئه‌گهر ریژه‌ی سوودی 3% بدریت به بانکه ئه‌هلیه‌کان ئه‌وا پێویسته بری 36 ملیون دینار وهک سوود بدریت به بانکه ئه‌هلیه‌که له ماوه‌ی 6 سالدا که ده‌کاته 12% ی کۆی پیشینه‌که، ئه‌گهر ریژه‌ی سوودی 5% بدریت به بانکه ئه‌هلیه‌که ئه‌وا پێویسته حکومه‌ت بری 60 ملیون دینار بدات به بانکه‌که که ده‌کاته 20% ی کۆی پیشینه‌که، ئه‌گهر ریژه‌ی سوودی 7% بدریت به بانکه ئه‌هلیه‌که ئه‌وا پێویسته حکومه‌ت بری 84 ملیون دینار بدات به بانکه‌که که ده‌کاته 28% ی کۆی پیشینه‌که.

له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا سالی 2012 وهک بنهما وهرده‌گرین که زۆرترین بری پیشینه خه‌رج کراوه بۆ هاوولاتیان به به‌راورد به سالم‌کانی تر، ئه‌مه‌ش وهک باس‌مان کرد هۆکاره‌کی ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ زیاده‌کردنی بری پیشینه‌کان و نه‌هێشتنی سوود له سهر ئه‌م پیشینه‌نه‌ وهک له خشته‌ی خواره‌وه‌دا هاتوه‌.

خشته‌ی ژماره (10) کۆی خه‌رجی سهرجه‌م پیشینه‌کان بۆ سالی 2012 له هه‌ریمی کوردستان

بابه‌ت	ژماره‌ی سوودمه‌ند	خه‌رجی/ملیون دینار	ریژه‌ه‌کی %
پیشینه‌ی هاوسه‌رگه‌ری	55288	268657	19
پیشینه‌ی خانوبه‌ره	52157	985349	71
قه‌رزى و به‌ره‌هینان	1465	75707	5
پیشینه‌ی پیشه‌سازی و کشتوکالی	1846	61205	5
کۆی گه‌شتی	110756	1390918	100

سەرچاوه: کاری توێژهر به پشت‌به‌ستن به خشته‌کانی (6-7-8-9)

له خشته‌ی ژماره 10 بۆمان دهرده‌که‌وت که 71% ی سهرجه‌م پیشینه‌کان له سالی 2012 بۆ که‌رتی خانوبه‌ره خه‌رج‌کراوه و 19% ی سهرجه‌م پیشینه‌کان بۆ هاوسه‌رگه‌ری خه‌رج‌کراوه و 5% یش بۆ هه‌ر یه‌ک له قه‌رزى و به‌ره‌هینان و کشتوکال و پیشه‌سازی خه‌رج کراوه، ماوه‌ی دانوه‌ی قه‌رز مه‌کانیش 20 ساله و ماوه‌یه‌کی درێژه، بۆیه گه‌رنه‌گه‌ به‌ر له که‌مه‌کردنه‌وه‌ی ماوه‌یه‌ی به‌که‌رتیه‌وه و ریژه‌ی پاره‌ی ته‌رخانه‌کراو بۆ ئه‌م پیشینه‌یه‌ که‌م به‌که‌رتیه‌وه و ریژه‌ی پیشینه‌ی کشتوکال و پیشه‌سازی و گه‌شت و به‌که‌رتیه‌وه.

گوزار زۆربكریت، ووردتر باسی بکەین، کاتیک پێشینهی خانوو بهرمو هاوسەرگیری دەریت به هاوولاتیەک تەنها هاوولاتیەکە و خێزانهکە سوودمەندی یەکەم لەم پێشینهی و کاریگری راستەوخۆی نابیت لەسەر گەشە نایوووری و زۆرکردنی بهرهمی ناوخی وولات، بهلام کاتیک که پێشینهی کشتوکالی و پیشەسازی و گەشت و گوزاری دەریت به هاوولاتیەک یان خاوەنکاری یان جووتیاریک سوودمەکی هەمە لایەنە، له لایەکەوە ئەو جووتیاره یان خاوەنکاره سوود و قازانجی دەست دەکەوێت و له لایەکی ترمه بهرهمی کشتوکالی و پیشەسازی و گەشت و گوزاری زۆر دەبیت له ناوخی هەریکی کوردستان ئەم پرۆسەیش گەشەیکە خێراتر دەبەخشیت به نایوووری هەریکی کوردستان.

پشت بەست بەم شیکارە سەرمو و بری پارە تەرخانکراو له سالی 2019 بۆ سەرجهم پێشینهکان له لایەن حکومەتی هەریکی کوردستانهوه که برهکە 600 ملیار دیناره، هەر بۆیه پێشیار دەریت رێژهی پێدانی پێشینه جیاوازهکان گۆرانکاری تێدا بکریت و به شێوهیکه بێت که له بهرمو مەندی گەشە نایوووری هەریکی کوردستان بێت وەک لەم خشتەیهی خوارمۆدا پێشیارکراوه:

خشتە 11 (پێشینهی پێدانی پێشینهکان بۆ سالی 2019 له هەریکی کوردستان)

بابەت	ژمارە ی سوودمەند	خەرجی/میلیۆن دینار	رێژمەکی%
پێشینهی هاوسەرگیری	18000	90000	15
پێشینهی خانووبەرە	15000	300000	50
پێشینهی گەشت و گوزاری	300	90000	15
پێشینهی پیشەسازی و کشتوکال	900	120000	20
کۆی گشتی	34200	600000	100
سەرچاوه: کاری توێژمر به پشت بەستن به خشتە 10			

له خشتە 11 ی پێشیار کراو بۆمان دەردهکەوێت که گرنگه رێژهی پێشینهی هاوسەرگیری و خانووبەرە کهمبکریتهوه و رێژهی پێشینهی کشتوکالی و پیشەسازی و گەشت و گوزاری زۆر بکریت، لەسەر ئەو بنهمایه که له سالی 2006 وه دابهشکردنی زهوی بهسەر هاوولاتیان راگیراوه بۆیه دەریت له داهاتوودا خواست لەسەر ئەم پێشینهی زۆر نەبیت به رێژمەکی گەوره، له لایەکی ترمه بری خەرجی تەرخانکراو بۆ کشتوکال و پیشەسازی کهمتره به بهراورد به پێشینهی خانووبەرە.

حکومەتی هەریکی کوردستان و وهزارەتی دارایی بریار بدن له سالی 2019 دا بری 600 ملیار دینار تەرخان بکەن بۆ پێدانی سەرجهم پێشینهکان و بهو رێژانهی که له خشتە 11 پێشیار کراوه، لهگەڵ رەزامەندی بانکە نههلیهکان بۆ پێدانی ئەم پێشینه بهو رێژه سوودانهی که له 3% دەست پێدەکات و به 7% کۆتایی دیت، بری پارە تەرخانکراو بۆ پێشینه جیاوازهکان و بری سوودی ئەم پێشینه لهم خشتەیهی خوارمۆدا نیشاندراره:

خشته‌ی ژماره (12) پیشبینی کوی پیشینه‌کان و کوی سود به ریژه جیاوازه‌کان بۆ سالی 2019

جۆری پیشینه	کۆی گشتی پیشینه م.د.	کۆی سود به ریژه‌ی 3%، م.د.	کۆی سود به ریژه‌ی 4%، م.د.	کۆی سود به ریژه‌ی 5%، م.د.	کۆی سود به ریژه‌ی 6%، م.د.	کۆی سود به ریژه‌ی 7%، م.د.
پیشینه‌ی هاوسەرگیری	90000	14850	19800	24750	29700	34650
پیشینه‌ی خانوبهره	300000	94500	126000	157500	189000	220500
پیشینه‌ی گهشت و گوزاری	90000	10800	14400	18000	21600	25200
پیشینه‌ی پیشه‌سازی و کشتوکال	120000	16200	21600	27000	32400	37800
کۆی گشتی پیشینه سوده‌که‌ی	600000	136350	181800	227250	272700	318150
ریژه‌ی سود بۆ کۆی پیشینه‌کان %		23	30	38	45	53
سەرچاوه : کاری توێژهر به پشتبەستن به خشته‌ی (11)						

له خشته‌ی ژماره 12 بۆمان دهرده‌که‌وت که کۆی خهرجی سەرجه‌م پیشینه‌کان که پیشبینی کراوه له‌سەر بنه‌مای سالانی پیشوو بریتیه له 600 ملیار دینار، 90 ملیار دینار بۆ پیشینه‌ی هاوسەرگیری و 300 ملیار دینار بۆ پیشینه‌ی خانوبهره و 90 ملیار دینار بۆ پیشینه‌ی گهشت و گوزاری و 120 ملیار دینار بۆ پیشینه‌ی کشتوکال و پیشه‌سازی، ئەگەر حکومه‌تی ههریم بری 3% ی سود بدات به بانکە ئەهلیه‌کان ئەوا پێویسته بری 136.3 ملیار دینار بدات به بانکە ئەهلیه‌کان له سالی‌کدا که ده‌کاته ریژه‌ی 23% کۆی پیشینه‌کان، ئەگەر حکومه‌تی ههریم بری 4% ی سود بدات به بانکە ئەهلیه‌کان ئەوا پێویسته بری 182 ملیار دینار بدات به بانکە ئەهلیه‌کان که ده‌کاته ریژه‌ی 30% کۆی پیشینه‌کان، ئەگەر حکومه‌تی ههریم بری 5% ی سود بدات به بانکە ئەهلیه‌کان ئەوا پێویسته بری 227.2 ملیار دینار بدات به بانکە ئەهلیه‌کان که ده‌کاته ریژه‌ی 38% کۆی پیشینه‌کان، ئەگەر حکومه‌تی ههریم بری 6% ی سود بدات به بانکە ئەهلیه‌کان ئەوا پێویسته بری 273 ملیار دینار بدات به بانکە ئەهلیه‌کان که ده‌کاته ریژه‌ی 45% کۆی پیشینه‌کان، ئەگەر حکومه‌تی ههریم بری 7% ی سود بدات به بانکە ئەهلیه‌کان ئەوا پێویسته بری 318 ملیار دینار بدات به بانکە ئەهلیه‌کان که ده‌کاته ریژه‌ی 53% کۆی پیشینه‌کان.

2: به‌های راسته‌قینه‌ی دراو:

له بیردۆزه‌ی ئابووریدا دوو ده‌سته‌واژه ههیه که پێی ده‌وتریت به‌های ئیستای دراو (القيمة الحالية للنقد- Present Value of Money)، وه به‌های راسته‌قینه‌ی دراو (القيمة الحقيقية للنقد)، به‌های ئیستای دراو بریتیه له به‌های دراو له ئاینده‌دا، واته پارمیه‌ک له ئاینده‌دا ئیستا چهند ده‌کات ؟ ئەمەش پشت دهبەستیت به ریژه‌ی داشکاندن یان ریژه‌ی گهرانه‌وه‌ی ئەو پارمیه (Rate of Return) ته‌وژمی پاره له ئاینده‌دا به ریژه‌یه‌کی داشکاندن ئەشکینریتوه . چەنیک ریژه‌ی داشکاندن به‌رزبیت، ئەوا هینده به‌های ئەو پارمیه‌ی ئیستا له ئاینده‌دا که‌مه‌بیت . پوخته‌ی ئایندایه‌که بریتیه له پارمیه‌ی ئیستا به‌ده‌سته‌وه به‌هایه‌کی زیاتری ههیه له هه‌مان پاره له ئاینده‌دا . یان ئەوانین بلێین ئەو پارمیه‌ی له ئاینده‌دا ده‌ستت ده‌که‌وت، به‌هایه‌کی که‌متری ههیه له هه‌مان ئەو بره پارمیه ئەگەر ئیستا به‌ده‌سته‌وه بیت . هه‌زار دۆلار ئیستا پیت بیت به‌هایه‌کی زیاتری ههیه له هه‌زار دۆلار له پینج سالی دواتردا. ئەم ئایندایه بۆ بواری و به‌ره‌نێان و پاشه‌که‌وت گرنگه . ئەگەر و به‌ره‌نێیک بوه‌ستیت بۆ پینج سال تا هه‌زار دۆلاری ده‌سته‌که‌وت، ئەوا زهره‌ر ده‌کات، چونکه ئەو هه‌زار دۆلاره به‌های ئیستای نییه . ئەمه یانی تیجوی هه‌لی (کلفه الفریه) ی ههیه،

هملی لهدست دمچیت . همر لهبر ئهمه، باشتره پارمهی لهبانک دابنیت .ئموکاته نرخى سودى دستندهکوویت .بۆیه پارمه له دوای 5 سال همر هزار دولار نابیت ، بهلکو زیاتر دهبیته . بههمان شیوه، پاشهکومتکاریک پارمهی له بانک دادهنیت ، چونکه ریژهی گیرانهوه (یان گهرانهوه) ی هییه ، ئهویش نرخى سودهکیه .دما زمره دمکات نهگهر همر هزار دولاره که لهمالهوه دابنیت مادام دوای 5 سال هممان بههای نییه .

لیردا دمبیت ئاگاداری ریژهی هه‌لئاوسان بین . سالا‌نه‌ نرخی کالاو خزمه‌ت‌گوزاری رمنگه به ریژمیه‌ک به‌رزبیتمه‌ . نه‌وکاته به‌های پارمه‌ که‌مه‌دمه‌کاته‌مه‌ . بویه دمبیت به راسته‌قینه‌یی ئه‌و حسابه بکریت . واته ته‌نانه‌ت ئه‌گهر ریژهی گهرانه‌وه ، یان ریژهی سودیش بخرینه سه‌ری ، ئه‌و ریژه‌ سو‌ده ئه‌گهر زیاتر نه‌بوو له ریژهی هه‌لئاوسان ، ئه‌وا هیشتا پارمه‌ به‌های ئیستای نه‌کردوته‌وه .

رېژدهی داشکانه د نیش منای ئومیه که بهای پارکه کم کړاومتهوه تا بهای له نایندهدا بزانریت . همر ئومیه یار مهتیت دمدات بو نمونه که پارمیهک له حکومت و مر بگریت یان لهبری ئومه خانویهک و مر بگریت . ئومهی خوار وه نمونیهکی ماتماتیکیه :

گریمان دوو بزار دمت همیه ، بهکیکیان ئومیه که ئیستا دوو همزار دؤلارت همیت ، ئومیریان ئومیه که له سالی داهاتودا دوو همزار و دوو سده دؤلارت همیت . کامیان هملدهبژیریت ؟ بهلام ئومه بزانه که ئهگس دوو همزار دؤلار مکت هبوايه ، دمتوانی بیخیمته بانکهوه بهر رېژه ی 3% ی سود.

ياساکه بهم شیوهیه :

$$\text{Present value} = \text{FV} / (1+r)^n$$

FV =future value

R= rate of return

N –number of periods

کہواتہ:

$$\text{Present Value} = 2200 / (1 + 0.03)^1$$

$$135.92, \text{PV} = \$2$$

واته کهمترین بره پاره نهمرو دمبیت وهریبرگریب بریتیه له 2135 دۆلار ئهگهر بتهوئ واز لهوه بینیت که سالی ناینده دووهزار و دووسهد دۆلارت بدهنئ. واته وهک ئومویه نهمرو دوو هوزار دۆلاریان داوه به تو لهبری ئهوهی سالی داهاتوو دوو ههزار و دووسهد دۆلارت بدهنئ، توش خستوتمه بانکهوه ، بهلام 2135 دۆلارت دهستکهوتوه .

ئەگەر ورد بېتەمە ، رېژەى سود لېزەدا گرنگە ، ئەگەر رېژەى سود بەرزىيە رېژەى سود بەرزىيە % 3 ئەمە تۆ قازانجە ئەمە دوو ھەزار دۆلارە بىدەنى ، چۈنكە بېخەيتە بانكەمە ئەمە تا سالىكى تە لە وو ھەزار و دووسەد دۆلارە زياترە دەست دەمەيت . بېخەوانەكشى دەمەيت . واتە ئەگەر بەھەى ئېستە ئەمەيت كە لە ئاينەدا بەھەى ھەمان پارە دەيت بە چەد ، بەھەى ئاينەدەش مەبەستمان لېئە ئەمە بەھەى مەلەكە لە ئېستادا دەكەتە چەد لە ئاينەدا تا بزەنن ئەمە مەلەكە لە ئېستادا بفرۆشەن يەن لە ئاينەدا ؟ ئەمەى يەكەم ئەمەو كەواز لە شەك بېيت لە ئاينەدا دەستە بەمەيت و لەمەى ئەمەى لە ئېستادا دەستە بەمەيت ، ئەمەيت چەندە بىدەنى ئەمەو تا ھەست بەمەيت زەمەرت نېيە ؟ بەلام بەھەى ئاينە بىرەيتىيە لەمەى مەلەكە ئېستە ئەفرۆشەيت و ھەلەبىگەيت بۆ ئاينە .

بۆیە گرنگە باسی بکەین و پروونی بکەینەوه مەبەست لێی چیه، سالانه نرخى شەمەک لە بازاری جیهانیدا گران دەبێت و لە بەرامبەردا بەهەڵاوی وولاتانی جیهان کەم دەبێتەوه، ، لەگەڵ زۆربوونی ژمارەى دانیشتوان سالانه خواست لەسەر شەمەک و خزمەت گوزاری زۆر دەبێت لەگەڵ ئەمەدا بەرھەم ھێنایی شەمەک و خزمەتگوزاری زۆر دەبێت لەبەرامبەردا پتووستە کرێی کرێکار زیادەکرێت ، ئەم پرۆسەمیش ھەمیشە بە ھاوسەنگی بەرپۆناچیت لە ئەنجامدا ھەلاوسان دروست دەبێت و بەھەڵاوی دروای کەمەدەبێتەوه ، ئەمەش واما نەلەدەکات گرنگی بەدین بە بەبەھەڵاوی ئیستای راستەقینەى دروای . سەبارەت بە ھەریەمى کوردستان بە تیکرا رێژەى ھەلاوسان و گران بوونی نرخى شەمەکان سالانه بە گشتى بریتىە لە 6%، ئەمەش مانای وایە دروای لە ھەریەمى کوردستان و عێراق لە سالیکدا بە برى 6% بەھەڵاوی راستەقینەى کەم دەبێتەوه، بۆیە کاتیک حەوکەمەت برى 20 ملیۆن دینار پێشینی خانووبەرە دەدات بە ھاوولایتیک و لە ماوہى 20 سالی داھاتوودا ئەو برە پارمىە و مەدەگرێتەوه ھەموو سالیک ئەو برە پارمىەى وەری دەگرێتەوه 6% ی بەھاکەى لەدەست دەدات، با بزانی ئەگەر ئەمەرو حەوکەمەت ھەریەمى کوردستان برى 20

ملیون دینار بسات به هاوولاتییهک له دواى 20 سال به هاى راسته قینهى ئه پارهیهى که وهرى گرتوتهوه دهکاته چهند، وهک لهم هاوکشسهیهى خواروه ناماژهى بیدراوه:

$P=20000000/(1+6\%)^{20}= 6250000$ دينار

P = به‌های ئیستای پیشینه‌که

6% = ریژھی هه لاوسانی، نرخ، سالانه

20 = ژماره‌ی ساله‌کامی، پیدانی، پیشینه‌که

نهم هاوکنیشهیه و نهجامه‌ی لای سهرموه نهومان بۆ دهردهمخات نهگهر حکومهتی ههریمی کوردستان خۆی بری 20 ملیۆن دینار وەک پێشینه‌ی خانوبهره بدات به هاوولاتییهک به بێ سوود بۆ ماوه‌ی 20 سال، له کوتایی 20 ساله‌که‌دا بری 6.25 ملیۆن دیناری دهست ده‌که‌وێتموه و هه‌ک به‌های راسته‌قینه‌ی دراوه‌که که ده‌کاته 31.5% کۆی پێشینه‌که، که‌واته بری 13.75 ملیۆن دیناری له دهست نه‌چێت، به‌لام نه‌گهر بانکیکێ نه‌هلی بری 20 ملیۆن دینار بدات به هاوولاتییهک و حکومهتی ههریم ریژه‌ی 5% ی سوودی سالانه بدات به بانکه نه‌هلییه‌که نه‌وا له ماوه‌ی 20 سالدا بری 10.5 ملیۆن دینار ده‌دات به بانکه‌که که که‌متره لهو بره یارمه‌یه که له دهستی ده‌جێت نه‌گهر خۆی پێشینه‌که بدات.

دہرئہ انجام:

1- پرۆسه‌ی پێدانی پێشینه‌کان کاریگهری باشی هه‌بووه له سه‌ر گه‌شه‌کردنی ئابووری له هه‌رێمی کوردستان، بری 3 ملیار دۆلار وه‌ک پێشینه له ساڵی 2003 تا کۆتایی ساڵی 2012 خه‌رج کراوه و زیاتر له 400 هه‌زار که‌س سوودمهند بوون لێی که ده‌کاته 10% ی کۆی دانیشتوانی هه‌رێمی کوردستان.

2- له سالۍ 2011 و 2012 بری نهم پیشینه زور زیادی کردوه به هوۍ زورکردنی بری پیشینه کان ، نهمش وای کردوه زورترین خهک خواستی لهسر نهم پیشینه زور بیت، تضانعت نهم کهسانهش که پتوستان بهم پیشینه نیه نهمش دمگیرینهوه بو نهمهۍ مهرج و رنیمایی پیدانی پیشینه کان و مک پتوستان داننهراوه .

3- زورترین بری پیشینه بۆ بواری خانووبه ره خهرج کراوه که 71% ی سهرجهه پیشینهکان پیکدههینیت، له دوای ئهو پیشینهی هاوسهرگیری که 19% ی سهرجهه پیشینهکان پیکدههینیت، لهپاش ئهمانیش ههریهک له پیشینهکانی ومبههینان و کشتوکال و بیهسهسازی دیت .

4- بری پیشینہ ہی ترخانکراو بو کھرتہکانی کشتوکال و پیشہ سازی و گھشت و گوزار زور کمترہ بہ ہرورد بہ 2 پیشینہکھی
سہر سو ۵

5- ئۇم بېشىنانە كارىگەرى نەزىنى ھەبۇو ھەسەر كەمكەرنەۋەى دراۋى بەردەست ھە بانكەكانى ھەكۆمەتى ھەزىم ھەسەرەك چۆن كۆرتەننەن ھە بۇدجەى ھەكۆمەت روى داو ھە برى زىاتەر ھە (1 مليار) دولار ھۆكارە سەرەكەكەى ھەبۇو كە تەنھا ھە سالى 2012 زىاتەر ھە برى (1 مليار دولار ھە بېشىنە چۆراۋ چۆرەكان خەرج كراو ھە .

6- ٹیگس حکومت خوی پیشینہ کان خسر ج بکات و قمر زه کان و مرگری تهمه خسر جیه کی زیاتر دہدات به بهر اور د له گهل نهوی که بانکہ کان بنشینہ که بدن و حکومت بری سو و ده کیان بداتی به ریژری 5%.

7- ئەم شىكارە ئەوھمان پىدەلەيت كە حكومت خۇي پىشېنەي خانوبەرە بدات و سالانە قەرز مەكە وەرگىتەوھە نىچوونەكەي زياترە لەوھى ئەمگەر بانكىكى ئەھلى پىشېنەكە بدات و حكومت سوودەكەي بدات بە بانكەكە كە .

پیشنیار هکان:

- 1- کهمکردنمه ماوهی دانهموی پیشینهی خانوویهره بۆ 10 سال چونه حکومت ئهگهر خوی پیشینهکه بدات 5.31% ی پارمهکی دهست دهکوتهموه، ئهگهر بانکه نههلیهکان ئهم پیشینهیه بدن دهبیت حکومت بۆ هر 20 ملیون دیناریک بری 10.5 ملیون دینار سوود بدات که دهکاته 52% ی کوی پیشینهکه ههروهها پیویسته رینمایی پیدانی جوره جیوازمانی پیچینه توندتر بکریت .
 - 2- پیدانی ئهم پیشینهه بدریته دهست چهند بانکیکی ئههلی بۆ ئهموی کپیرکیی بهکتری بکهن لهسهر بنهمای کهمترین ریژهی سوود و بهردهوامی پیدانی پیشینهکان و خیرایی بهریکردنی مامهلهی هاوولاتیان به باشترین شیوه.
 - 3- ریژهی سوود له 3% کهمتر نهبیت و 7% زیاتر نهبیت، چونکه له 3% کهمتر بیت بانککان قازانج ناکهن و له 7% زیاتر بیت بری سوودهکه زۆر دهبیت و به تیکرا له 50% ی کوی پیشینهکان زیاتر دهبیت که ئهمهش له بهرژمهندی حکومتی ههریمی کوردستان نهه. ئهگهر بانکه بازرگانیهکانی ههریمی کوردستان لهسهر ئهم ریژانه ریکنهکهوتن دهکریت پشت به بانکیکی جیهانی گهوره بهبستریت بۆ پیدانی ئهم پیشینهه .
 - 4- وهک قوناغی یهکهم له سالی 2020 دا ئهو بره پاره پیشنیارکراوهی که تهرخان کراوه به بری 600 ملیار دینار، وهک سلفه بدریت به دوو بانکي ئههلی بهمههستی دابینکردنی سهرمایهه پیویست بۆیان و دهکری سالا نه ئهو بره پارمیه بخریته جیی سوودی سالا نهکه تا 600 ملیار که تهواو دهبیت.
 - 5- پیویسته پیشینهی گهشت و گوزاری و کشتوکالی برهکهی زۆر بیت وهک ئهموی 100 ملیون بۆ کشتوکال و 300 ملیون بۆ گهشت و گوزار بۆ ئهموی پرۆژمان قهبارمیان گهوره بیت و له مەترسی زهره کردن بپاریزین و وهبههین زیاتر پهیههست دهبیت به پرۆژمهیهوه.
 - 6- حکومتی ههریم له کاتی دروست بوونی کیشهی کهمی دراو دمتوانیت داوا له بانکي ناومندی بکات که کاغزی دارایی بفروشینت به بانکه بازرگانیهکان له سهرمتهای سال بهرامبه به ریژمیهکی سوودی دیاریکراو دراوی پیویستی دهست بهکویت و له کوتایی سالا ئهم کاغزه داراییانه له بانکه بازرگانیهکان بکریتموه و پارهمیان بداتهوه لهگهل ریژهی سوودهکهی.
 - 7- له ههموو بانکهکانی جیهاندا بهشی زۆری دراوی بانکهکان و سهرمایهکانیان بریتیه لهو پاشهکهوتانهی که هاوولاتیان له بانککان دایان ناوه بهرامبه به ریژمیهکی سوودی سالا نه، به تیکرا پاشهکهوتی هاوولاتیان بهشی گهورهی سهرجهم سهرمایهه بانککان پیکدههینیت له زۆربهی بانکه جیهانیهکاندا، بۆیه زۆر گرنگه حکومتی ههریمی کوردستان پلانی خوی داریزیت لهسهر بنهمای هاندانی هاوولاتیان بۆ ئهموی پاشهکهوتهکانیان له بانک دابینن له جیاتی ئهموی له مالهکانی خویان ههلیگرن، ئهمهش بهم ههولانهی لای خوارموه جیههچیدهکریت:
 - آ- ریژهی سوود له بانکهکانی ههریم چاک بکریت، لهگهل بلاوکرهوهی روشنبیری بانکي بۆ هاوولاتیان ههروهها حکومتی ههریم دمتوانیت به پلانیکی 5 سالا وه له هاوولاتیانی خوی بکات که هیچ کهسیک تهمنی له 18 سال زیاتر بیت دهبیت حسابی بانکي ههینیت
 - ب- ئهگهر ئوتومبیل و خانوو کرین و فروشتنی پیوهکرا دهبیت له ریگای بانکهکانهوه بیت، ئهگهرنا مامهلهی تومارکردنی خانوو و تومارکردنی ئوتومبیلی بۆ ناکریت له دام و دهزگا حکومیهکان.
- بهم شیویه دمتوانریت تا کوتایی سالی 2022 کاریکی وه بکریت به سهدان ملیون دینار و دولاری پاشهکهوتی هاوولاتیان له بانککان ههلیگیریت و وهبههینانی پیوهکریت و کیشهی کهمی دراوی بانککانیش تارادهیهکی باش چارهسهر بکری.

سەرچاوه كان

سەرچاوه كوردییه كان

- 1- ئهنجومهنی وهزیرانی ههریمی کوردستان، بودجه پروژیهیک بۆ خزمهتگوزاری و خوشگوزهرانی هاوولاتیان، 2013.
- 2- پ.د. هوشیار معروف و د. نیاز نهمه‌دین، ماکروئابوری، چاپی یه‌که‌م، 2016، ل 271.
- 3- وهزارهتی دارایی و ئابوری حکومهتی ههریم، به‌ریویه‌رایهتی گشتی بانکه بازرگانیه‌کان.

سەرچاوه عه‌ره‌بییه‌کان :

- 1- امیره فه‌می، تعریف البنک مرکزی، موقع موبوق، 2018: <https://mwthoq.com/>.
- 2- رسامه محمد الفولی: مبادئ النقود والبنوك، دار الجامعه الجديده للنشر، الاسكندريه، 1999.
- 3- امال زفان، اهمیه رقابه البنک مرکزی علی البنوك التجاريه، وزاره التعليم العالي والبحپ العلمی فی جزائر، 2008.
- 4- دنيا بوقديره، سياسات منح القروج البنكيه فی قل المخاگر و دورها فی تقييم المشاريع الاستثماريه، جامعہ ام البواقي، كليه العلوم الاق‌تیاديہ و العلوم التجاريه و التسيير، 2014.
- 5- حسن سميس عشيش، التحليل الائتماني، مكتبه المجمع العربي، الاردن الكبعه الاولى، 2010.
- 6- م. خلف محمد، م. م. احمد فريد، مخاگر السيوله و ابرها علی الربحيه الميارف التجاريه، مجله للعلوم الاق‌تیاديہ الجامعه، العدد 52، جامعہ تكریت، كليه اداره و الاق‌تیاد، 2017.
- 7- م. م. ساكار عمر علی، ستقلالیه البنک مرکزی و ابرها علی السياسه النقديه، مجلس النواب، دائره البحوپ، قسم بحوپ الموازنه، 2011.
- 8- سميحه ناير، خيائي البنوك التجاريه، موسوعه حياتك، 2019: <https://hyatok.com>.
- 9- زبيح رزيقه، البنک المركزي و علاقته بابنوك التجاريه، وزاره التعليم العالي فی جزائر، جامعہ التكوين، 2005.
- 10- عبد الحق بو عتروس: الوجيز فی البنوك التجاريه ديوان المكبوعات الجامعيه الجزائر 2000.
- 11- عبدالفتاح محمد حسن، وقائف البنوك التجاريه، موقع بيت.كوم، 2016: <https://specialties.bayt.com>.
- 12- عبد المعكي رچا رشيد، جوده محفوف رحمد: اداره الائتمان، دار وائل للنشر، عمان، 1999.
- 13- مفهوم و اهميه السيوله النقديه، منتدی لمحاسب العربي، 2015: <https://accdiscussion.co>.
- 14- موقع جمهوريه العراق، وزاره الماليه، نبزه عن وزاره: <http://www.mof.gov.iq/pages>.
- 15- نقره عامه عن السيوله، موسوعه معرفه: <https://www.marefa.or>.
- 16- همسه قتي عبداللگيف و عمر عدنان خماس، اداء السياسه الماليه فی العراق، جامعہ نه‌رين، كليه اق‌تیاديات اعمال، 2003.
- 17- وزاره التخگيگ، الجهاز المركزي للاحياء، المجموع الاحيائيہ السنويه، 2017.

سەرچاوه‌ی ئینگلیزی :

-available at: <https://www.investopedia.com/terms/p/presentvalue.as>, 2019, may 19, Present value